

Bloque 1. Tema 3.

A crise do século XVII: aspectos socioeconómicos e políticos (crise demográfica e económica, as reformas de Olivares e a crise da monarquía)

O **século XVII** enmárcase no reinado dos “Austrias menores” (Felipe III, Felipe IV e Carlos II), e adoita considerarse como un **período de crise**. Sen embargo, a crise económica e demográfica comeza xa no último cuarto do século XVI, e responde a unha explicación multicausal: as sucesivas **epidemias de peste** causan estragos na poboación, as **malas colleitas** xeran recorrentes crises de subsistencias, a expulsión dos mouriscos derivou na **redución da poboación**, especialmente en Valencia e Aragón, e as sucesivas **guerras** e a posibilidade de **emigrar a América** farán que a poboación decreza. Estes factores non afectaron igual a todos os territorios, sendo Castela a que sofre un maior afundimento.

As **manifestacións máis destacables da recesión** foron varias:

- ➔ ***Diminución da produción agraria e gandeira*** a causa do despoboamento das zonas rurais, o aumento dos impostos e a substitución dos cereais por cultivos comerciais. A gandería tamén se resentiu da perda de poboación, e produciuse unha caída da produción de la.
- ➔ ***Grave crise das actividades téxtiles***, sobre todo en Castela. A diminución da demanda, o aumento dos impostos e a competencia da produción estranxeira (flamenca, inglesa...) arruinaron aos artesáns casteláns.
- ➔ Tamén outras actividades relacionadas coas necesidades do Estado, como a ***construción naval e a metalurxia***, ***víronse afectadas polos problemas económicos*** da Coroa.
- ➔ ***A chegada de metais preciosos procedentes de América diminuíu***, mentres que unha parte importante dos que chegaban se destinaba ao pagamento das débedas da monarquía ou acababa en mans de comerciantes estranxeiros.
- ➔ ***O aumento dos gastos e a diminución dos ingresos*** conduciron periodicamente á ***bancarrota do Estado***. A subida de impostos estrangulaba aos sectores produtivos, polo que o Estado recurriu cada vez máis á débeda pública (os xuros) e a emitir moeda de baixa calidade, con menor contido de metal precioso (os “reais de vellón”), provocando maior inflación e un agravamento da recesión.

Na **segunda metade do século XVII** foi remitindo a **crise**, aínda que de xeito diferente nos distintos territorios, xa que Cataluña e Valencia recuperáronse antes que Castela. Ao mesmo tempo

que a economía melloraba, comezou a medrar de novo a poboación.

A crise afectou de maneira desigual aos distintos grupos sociais. Os **grupos privilexiados**, especialmente a nobreza e o clero, mantiveron en boa medida os seus privilexios fiscais e as súas rendas, polo que a maior parte da carga fiscal recaía sobre os grupos non privilexiados.

No XVII terá especial protagonismo a figura de **Gaspar de Guzmán, conde-duque de Olivares**. Baixo a súa tutela púxose o rei **Felipe IV** desde a súa ascensión ao trono, con tan só 16 anos, no ano 1621, e ata o ano 1643. El puxo en marcha unha serie de **proxectos de reforma** para mellorar a situación da Monarquía, buscando *reforzar a monarquía e aumentar a integración* e a contribución dos distintos territorios. Destacan, sobre todo, dúas reformas:

- ➔ **Reforma financeira**, destinada a aumentar os ingresos da Facenda e reducir o déficit crónico provocado polas continuas guerras.
- ➔ **Reforma militar, coa creación da Unión de Armas**, que tiña no fondo un carácter financeiro. Castela, tras anos sendo a que facía o principal esforzo no sostemento militar do Estado, estaba demasiado empobrecida para seguir manténdoo. Para solucionalo, o conde-duque de Olivares ideou esta medida a mediados da década de 1620, que consistía na creación dun gran exército permanente sustentado por todos os reinos en función da súa poboación e recursos.

A **oposición dos distintos territorios** da Monarquía Hispánica dificultou a súa aplicación: Cataluña rexeitou a Unión de Armas, mentres que Aragón e Valencia aceptaron achegas inferiores ás inicialmente previstas.

Estas dificultades levaron a unha **sucesión de bancarrotas** (nos anos 1627, 1647, 1652 e 1662), sendo a época máis dura a década de 1640, cando a Monarquía Hispánica tivo que enfrontarse a **graves conflitos internos**, entre os que destacan os de Cataluña e Portugal.

En **Cataluña** a Unión de Armas fracasou pola oposición das Cortes catalás. O problema fiscal foi transformándose nun conflito político agravado pola guerra con Francia, debido a que Olivares esixiulle aos cataláns que pagasen a manutención das tropas que loitaban na fronteira. A oposición a esta contribución levou ao Corpus de Sangue de 1640, unha revolta que deu paso á ruptura de Cataluña coa autoridade de Felipe IV. Ante a presión militar da Monarquía Hispánica, as institucións catalás buscaron o apoio de Francia, pero a presenza francesa acabou xerando un crecente descontento entre a poboación. Finalmente, Cataluña reincorporouse á Monarquía de Felipe IV en 1652.

Tamén en 1640 produciuse outra rebelión en **Portugal** contra a Unión de Armas, aínda que houbera revoltas anteriores, que se sumaron ás protestas pola ineficiente defensa dos territorios portugueses do ataque holandés. A nobreza e a alta burguesía promoveron a rebelión dirixida polo duque de Bragança, quen se proclamou rei de Portugal co nome de Xoán IV. Os intentos de Felipe IV por recuperar Portugal fracasaron e a independencia portuguesa consolidouse definitivamente en 1668.

Houbo **outras rebelións**, como a de Andalucía ou Nápoles, que sumiron á Monarquía nunha fonda crise. O fracaso das súas reformas e a grave crise da monarquía levaron á caída do conde-duque de Olivares en 1643. A partir dese momento, Felipe IV iniciou o seu goberno persoal, durante o que boa parte dos problemas persistirían.